

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д.п.н. Дора Левтерова - Гаджалова,
ПУ „Паисий Хилендарски“**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.4. Социални дейности,
докторска програма „Организация и управление на социалните дейности“

Автор: **Радостина Стефанова Славчева**

Тема: **Организация и управление на социална услуга за деца с езиково-говорни затруднения**

Научни ръководители: **проф. д-р Веска Шошева, доц. д-р Диана Циркова**

1. Общо описание на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 209 печатни страници. Трудът е композиран в три глави. Представени са 10 диаграми, 29 таблици, 44 графики. Списъкът на ползваната литература съдържа 131 заглавия, от които на 110 кирилица (от които 4 на руски език) и 21 на латиница. Приложен е сравнително обемен пакет от 212 страници приложения от 1 до 11.3, като всички приложения са част от предложения модел за социална услуга за деца с езиково-говорни затруднения. Приложенията са представени пълноцветно и са ясни и четивни. Считаю, че наличието на теоретичните интерпретации в приложенията не е удачно.

Докторантката е приложила самостоятелни 5 статии, представени на научни форуми в страната.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Социалните услуги имат широка представеност в страната, но специфичната насоченост на социална услуга и нейното управление за деца с езиково-говорни нарушения, разглеждана и интерпретирана с научна вещина е рядкост. Необходимостта от научни изследвания в тази сфера е навременна и актуална. Тематиката на дисертационния труд е актуална предимно в научно-приложно и приложно отношение. Презентираният модел за организация и управление на социална услуга за децата с езиково-говорни затруднения извежда не само ранна диагностика, мониторинг и превенция за езиково-говорните затруднения при децата, но също така предоставя възможности за повишаване на училищната успеваемост, развитието на со-

циална компетентност на децата и при резултативно приложение може да промени цялостното житейско функциониране на децата.

3. Познаване на проблема

Докторантката представя задълбочен анализ на проблематиката, свързана както със създаването и функционирането на социалната услуга, така и относно методиките за скрининг и за тренировъчно - терапевтични интервенции с деца с езиково-говорни затруднения. Синергетичните модели между визираните научни пространства, Славчева успява да представи в логическа свързаност и с изразено лично мнение. Видна е амбицията в дисертационния труд да се представи цялата позната, изучавана и прилагана теоретична база, включително е налице и представянето на теоретичен анализ в приложенията. Тази архитектурна стратегия е довела на места до отклоняване от основната проблематика.

В цялост, докторантката познава състоянието на проблематиката като оценява творчески и интерпретативно теоретичния материал и апликацията му в приложен аспект.

4. Методика на изследването

Избраната методика на дисертационното изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. В теоретичния анализ са прецизирани аспекти на езиково-говорното развитие на деца в предучилищна възраст и мениджмънта на социалната услуга за тях. Изследователският инструментариум включва: документален метод, анкетен метод (с две авторски анкетни карти,) и въпросници за детско развитие: скрининг тест за възраст 3-4 г.; въпросник относно поведението на децата на 30 месеца (CPLOL), като въпросите са допълнени с Протокол (Бланка) за обработка на резултатите за по-добра визуализация на резултатите и за приложение от родители, педиатри, педагози.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Първа глава е посветена на езиковото и говорното развитие на деца в предучилищна възраст и на социалната услуга за деца с езиково-говорни затруднения. Изведени са показатели за развитие на езиковите и говорните способности в норма и патология, които са прецизирани в следните области: моторика и графо-моторика, схема на тялото (предимно по отношение на свързаността с езиково-говорното развитие) и комуникативни умения. Интерпретирана е симптоматиката на комуникативните нарушения с характерните особености на нарушенията на комуникацията, без докторантката да се изкуши да внесе излишната спрямо темата на дисертацията, детайлизация на езиково-говорните нарушения. Внесени са тълку-

вания на нарушенията на когнициите за схема на тялото и развитието на комуникативни способности. В този аспект, по-скоро би било коректно да се уточнява не „нарушения на схема на тялото“, а „несформираност на когниции за схема на тялото“, на „умения за използване на собственото тяло като ориентир спрямо околна среда“ и безспорно със „свързаността с лексикалната база на детето“. Добър анализ е внесен спрямо собствената телесна схема и свързаността с пространствената перцепция, пространствената ориентация и с развитието на комуникативни умения. Прецизирани са факторите и етиологията на комуникативните нарушения, методите за диагностика и оценка на деца с комуникативните нарушения. Специален фокус е поставен на превенцията и ранната терапия за комуникативни нарушения с акцент на превенцията на езиково-говорни затруднения, като са интерпретирани теоретични аспекти, характеристики и обосновки. В логическа свързаност е внесен теоретичен анализ на скрининга като дейност по превенция на комуникативните нарушения с участието на педиатри. Мерките и дейностите за превенция, скрининг, ранна диагностика и ранна терапия са тълкувани в сравнителен анализ на мерките във Франция и САЩ.

В първа глава се внасят интерпретации на социалната услуга за деца с езиково-говорни затруднения и прилагане на маркетингови стратегии и маркетингов план за усъвършенстване на организацията и управлението ѝ, като са внесени интересни авторски тълкувания на теоретичните измерения на понятието маркетинг на социална услуга. Без да се влиза в детайли е прецизирано актуалното състояние на нормативната уредба към МТСП и нормативните предпоставки за изграждане и функциониране на социална услуга за деца с езиково-говорни затруднения. Анализът е онагледен с диаграми. Не е пропуснат анализа на взаимодействието между образователна, социална и здравна системи. Добро впечатление прави изведеният слот анализ и идентифициране на възможностите за включване на деца с езиково-говорни затруднения в превенция и терапия.

Социалната услуга за деца с езиково-говорни затруднения е интерпретирана и през управленския ѝ аспект като са анализирани теоретично-методологични основи на организация и управлението на услуга, същността на понятието организация от управленски аспект, маркетинга и спецификата му при организацията и управлението на социална услуга за деца с езиково-говорни затруднения и спецификата на прилагане на маркетинг при организиране и управление на услугата за деца с езиково-говорни затруднения. Малко странна се появява акцентираната част, свързана с управление на социална услуга само чрез маркетинг, тъй като маркетинговия микс и маркетинга в цялост е само един от компонентите на управлението, въпреки наличните му аспекти на самостоятелно функциониране. В този план, възникват въпроси към докторантката: Защо точно към маркетинга е поставен акцент в управлението на

социалната услуга? Какви са свързаността и антагонизма на мениджмънт и маркетинг, и какви са самостоятелните им научни и приложни пространства съобразно анализираната социална услуга? Същевременно, много актуално и свързано с тематиката е тълкуването на управлението на риска и системата за управление на качеството на социалната услуга. Що се отнася до интерпретациите на длъжностните характеристики в социалната услуга за деца с езиково-говорни нарушения, то по-скоро те се явяват излишна част на теоретизиране от научна гледна точка.

Във **втората глава** е представена методологията на изследването. Целта на изследването е поставена коректно и съобразена с темата на дисертацията. Произтичащите 9 задачи са логически и ясно изведени. Поставени са една основна и пет допълнителни хипотези. Обектът и предметът са уточнени прецизно. В автореферата са посочени „изследвани лица“, и тук се губи научното звучене, като би било научно по-елегантно да се отбележи „участници в изследването“. В същото време, в дисертационния труд е отбелязано научно правилно „участници в изследването“. Впечатляващ е брой на участниците в изследването 536 деца. Не е посочен броя на участниците педиатри и родители. Изследователският инструментариум е представен четивно и коректно, с описание на стимули, процедура и начин на оценяване. Представени са дизайна на тренинга, както и дизайна и процедурата на експерименталното изследване с конкретика за отделните етапи.

В **трета глава** са представени резултатите от изследването. В обособена аналитичност са видни резултатите от подготвителния етап чрез скрининг и анкети с педиатри и родители. Тук вече се посочва броя на педиатри и специалисти - 15. Интерпретирани са резултатите от първи етап /Типов модел за организация и управление на услуга за деца с езиково-говорни затруднения/ и от втори етап /апробиране на части от типов модел на организация и управление на услуга за деца с езиково-говорни затруднения/. Коректни и обстоятелствени са анализите на резултатите от четирите скали на теста Д.П.Е. 3-4 г. при деца с дефицит на езиково развитие и на данните от ниво на развитие на схема на тялото и езиковото развитие. Резултатите се интерпретират през процентен и през корелационен анализ. Внесен е тематично фокусиран анализ на резултатите от апробирането на типовия модел на организация и управление на социалната услуга за деца с езиково-говорни затруднения. След всеки анализ са обособени детайлни изводи.

Изведени са обобщения и изводи с насоченост към практиката и с доказателственост на поставените хипотези. Препоръките, макар и произтичащи от практическата апликация на социалната услуга за деца с езиково-говорни затруднения имат прекалено претенциозни адресати /Министерски съвет, Университети, местни власти, специалисти от здравеопазването и

образователни мениджъри/. Тази адресираност на препоръките е подходяща за финален отчет на проект по определени грантови схеми или за заключителен документ от конференция, но категорично няма достатъчна научна и компетентностна обосноваост.

Техническото оформление на дисертационния труд с ползване на прекалено много *bold* и *italic* като стил на шрифта, прекаленото повторение на тежки аббревиатури затруднява четивността на текста. Налице са и доста технически грешки.

6. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

От посочените приноси на дисертационния труд, свързани с достоверността на материала върху който са формулирани, приемам теоретичните приноси, но от приносите с практико-приложен характер отхвърлям първи и втори принос, а трети принос приемам частично.

Първият визиран практико-приложен принос „за първи път се изследват дефицитите в здравната, социалната и образователната система, които възпрепятстват взаимодействието между трите системи“ смятам, че е неточен, защото съществуват подобни дисертационни и други изследвания, а и целта на дисертацията на Славчева няма за цел, не търси и не намира научно обосновани дефицити в интеракциите между трите системи.

Вторият посочен практико-приложен принос: „принос в областта на социалните услуги са разкритите възможности за използване на интердисциплинарната връзка между педиатри, педагози и логопеди и апробирани връзки в Типов модел за организация и управление на услуга за деца с езиково-говорни затруднения.“ Интердисциплинарни взаимодействия между посочените медицински и педагогически специалисти се реализират, макар и чрез други модели. Предложеният модел, въпреки ефективната апробация не би могъл да се приеме за панацея в скрининга, ранната диагностика и ранните терапевтични интервенции на езиково-говорните затруднения.

Третият уточнен практико-приложен принос: „разработен е протоколи към Въпроси насочващи към поведение на децата на 30 месеца и 54 месеца, Резултати от практическо упражнение за преценка на грешките в артикулацията към основно интензивно логопедично изследване, предложени са материали, включващи използване а рисувателни техники, Лесни стихове при работа с ДЕГЗ“, освен наличието на лингвистично-структурни грешки, не представя изцяло авторски иновационни аспекти в предложените материали, особено спрямо нарисувани предмети и ситуации, лесни стихове и т.н.

Приемам четвъртия принос.

В цялост, приносите са представени в лингвистична хаотичност и би било по-четивно и по-полезно да се представят в по-елегантни стилови конструкции.

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Приложените 5 статии са по темата на дисертационното изследване.

8. Автореферат

Представеният ми автореферат отразява основните данни, интерпретации и резултати, постигнати в дисертацията. Посочено бе разминаването спрямо „участниците в изследването“ и „изследвани лица“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научно-приложни резултати, които представляват принос в науката* и отговарят на всички на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Радостина Славчева притежава теоретични знания и професионални умения по научна специалност Организация и управление на социалните дейности, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Предвид гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и при достойна защита, **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на **Радостина Стефанова Славчева** в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.4. Социални дейности, Докторска програма „Организация и управление на социалните дейности”

04.05. 2018 г.

Рецензент:

(проф.д.п.н. Дора Левтерова - Гаджалова)